

Östra Herrestad

Distrikt Östra Herrestad

Östra Herrestads kyrka. Foto: Jorchr/GFDL.

HISTORIA

Östra Herrestads kyrka är troligen från mitten av 1100-talet och uppförd i romansk stil med långhus, kor och absid. I portalen på södra långhusväggen kan man läsa att *Carl Stenmester scar thenna sten*. Det är namnet på kyrkans "arkitekt" Carl Stenmästare som var stenhuggare och kyrkobyggare på 1100-talet i Skåne, men det är bara här som han har lämnat sin signatur. Han står bakom flera ornamenteringar i kyrkan, bland annat på kyrkans sockel runt hela byggnaden. Inne i kyrkan finns också två små pelare som huggits ut av Carl Stenmästare. Den ursprungliga kyrkan hade troligtvis högt platt tak som man kan se på rester av målningar uppe på det som idag är kyrkans vind.

Socknen har medeltida ursprung och namnet är känt sedan 1430. Östra tillades redan på 1500-talet i syfte att skilja socknen från Stora Herrestad. Tätorten norr om godset har vuxit fram kring en järnvägsstation vid en bana öppnad för trafik 1882. Så sent som 1762 fanns det inga landsvägar i Östra Herrestad.

Kalkmålning i Östra Herrestad kyrka, målad omkring 1500. Foto: Lennart Karlsson, Historiska museet.

Gärnsås slott är känt sedan medeltid och kallades då Gyorthesnaes efter namnet Gjord som användes inom släkten Drefelt, vars ättlingar kallades Gjordsönerna. Den förste kände ägaren Gjord Jensen Drefelt, bodde på Gärnsås vid mitten av 1300-talet. Därefter kom en släkt Adlersten där en av dem dog 1713 på godset vilket man kan läsa om i *Skånska Herregårdar*: Under en middag med kalvstek råkade ett ben att fastna i hans hals. När alla försök att få bort det misslyckats lät Adlersten lägga ut sin kapp på golvet och försökte att stå på huvudet men gjorde istället en kullerbytta och bröt nacken. Hur Gärnsås sett ut i äldsta tid är inte känt. När Falk Lykke köpte slottet bestod det av ett trevånings rektangulärt stenhus med höga, förmodligen tinnkrönta gavlar. Byggnaden ingår fortfarande i slottscomplexet, men förändrad, och har tjocka gråstensväggar och kryssvälvda källare. Den kan ha uppförts under senmedeltiden eller omkring 1500. De båda tornliknande utbyggnaderna på ena fasaden har troligen tillkommit senare. Intill slottet byggde Lykke en tvåvåningslänga med kvadratisk trapptorn, så att anläggningen fick en T-formad plan. Sitt nuvarande utseende fick slottet vid en ombyggnad 1873 under ledning av den danske arkitekten Ferdinand Meldahl.

Bybjär, Bysberg, nuvarande Kungsbackarna, är en stor och avlång kulle, sydväst om Gärnsås bort mot Herrestads kyrka. Från den hade man en fantastisk utsikt över de präktigaste åkerfält, där man kunde räkna till 13 kyrkor förutom den på Bornholm. Den kullriga backen var till hälften och i den övre delen av ett annorlunda material än den undre, nämligen av grus, vilket överst täcktes med ett sandvarv, där svalorna hade sina bon. I den nedre delen av backen fanns en grop av klappur, som bestod av skiffersten. Där kunde man hitta vita bollar, stora som barnhuvuden, vilka bestod av en grov, hård krita, som jäste med vatten. Detta enligt Linné som 1751 ansåg att det var en gammal havsstrand som format kullen.

Stenhed är en skeppssättning som seglar till synes ensamt på en åker vid Ulriksbergs gård, den är 52 meter lång och 14 meter bred och består av 30 liggande klumpstenar och några stående. Några stenar i mitten kan ha markerat mastens placering. I en av stenarna finns inhuggna gropar, älvkvarnar. Ytterligare en mindre skeppssättning har funnits i områden men togs bort troligen i slutet på 1800-talet. På en karta från 1910 är platsen inritad som en gammal tingsplats.

Stenhed är en stor skeppssättning vid Ulriksbergs gård. Foto: by Jorchr.

PLATSER

Abbelegården, namnet känt sedan 1470.

Annedal, gård med kvinnonamnet Anna, 1923.

Axeltorps gård, namnet efter Axel, son till kammarherren på Gärsnäs.

Brytestugebacken, där låg en brytestuga, kallmurat hus med halmtak.

Gumphönan, hus som förr hade sluttande gavlar, likt gumpen på en höna.

Gärsnäs gods, Gerisnas 1333, avser den by som föregick godset. Förleden i godsets namn kan vara en forndansk motsvarighet till gere kilformigt (jord)stycke. Det kan också vara en sammansättning av mansnamnet Gyrthir eller Gjord, efter slottsägarna och näs, efter gårdens läge i en slinga av ån.

Kungabackarna, backar där det säg vara en kung begravnen.

Nannyhill, torp finns på karta från 1850, nämns första gången i husförhören 1897-1910.

Sillagatan, yngre namn på en väg där det förr i tiden bodde en ”sillaman”.

Sulten, gård med dålig jord.

Ulriksberg, gård namnet efter Ulrik, son till kammarherren på Gärsnäs.

Östra Herrestad, Herwithstatha 1358, innehåller mansnamnet Häri och sta(d), ställe, plats. I en text från 1398 skrivs namnet Haerestatthe, Haere från mansnamnet Haeri, alltså Haeris boställen. Östra tillades på 1500-talet.

LÄS MER

Komstad-Stiby, Gärsnäs, 2000.

Kristianstads län, Wallin, C. 1762.

Linné, C. *Skånska resa 1749*.